

služiti za daljnja proučavanja staroslavenskoga psaltira, jer je sada dostupan svima.

Posebno priznanje treba odati suradnicima na izdanju koji nisu imali prilike vidjeti original, nego su na temelju faksimilnog izdanja, koje nije uvijek jednostavno ni lako pročitati, objavili ovo kritičko izdanje.

MARINKA ŠIMIĆ

THOMAS ROSÉN, *The Slavonic Translation of the Apocryphal Infancy Gospel of Thomas*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Slavica Upsaliensia 39, Uppsala 1997., 173 str.

Ova je studija posvećena slavenskom prijevodu popularnoga *Tomina* ili *Pseudo-Tomina evanđelja*, koje je zajedno s brojnim drugim apokrifnim spisima bilo prevedeno s grčkoga jezika.

Tema *Tomina evanđelja* Isusovo je djetinjstvo i rano dječastvo, od njegove pete do dvanaeste godine, o čemu biblijski kanon šuti a što je oduvijek izazivalo zanimanje vjernika, jer je bilo logično pretpostaviti kako Isusovo odrastanje nije moglo biti "obično", s obzirom na njegovu božansku osobu. Neke epizode koje se u tome spisu nižu sadrže i elemente senzacionalnoga, u kojima se Isus pokazuje ne samo kao iznimno mudar, već i kao samoživ, goropadni dječak, do VIII. glave od koje dalje prevladavaju njegova "pozitivna" čudesa. Otuda je moguće kazati kako ovaj apokrif ostavlja na primatelja svojevrсни dvostruki, podvojeni dojam. Većina izučavatelja smatra da je upravo ta činjenica glavni razlog tome što sastav nije mogao biti prihvaćen u kanon *Biblije*. U djelu se mogu prepoznati i dodiri s drugim religijama, koje također pripovijedaju o djetinjstvu i mladosti svojih božanstava.

Tijekom srednjega vijeka apokrif s epizodama iz Isusova djetinjstva, obrazovanja i čudesa koji je velike starine, vjerojatno iz 2. stoljeća, a napisan je izvorno na grčkome jeziku, bio je popularan na kršćanskom Istoku i Zapadu, pa tako postoje brojne recenzije (od starijih npr. sirska, gruzijska i latinska), djelo je prevedeno na europske jezike do kasnoga srednjeg vijeka (poznate su npr. provansalska i engleska verzija), a prepisivano je i kasnije. Autorstvo se u većini sačuvanih rukopisa pripisuje apostolu Tomi; manji je broj onih koji navode "filozofa Tomu Izraelca". *Tomino evanđelje* razmjerno je rano ušlo i u slavenske književnosti.

Svi dosadašnji izučavatelji slavenskoga prijevoda suglasni su u mišljenju da je on načinjen prema grčkome predlošku, te da najvjerojatnije sve slavenske redakcije potječu iz zajedničke matice nastale na području Bugarske.

T. Rosén je obradio šesnaest danas poznatih slavenskih rukopisa od 14. do početka 19. stoljeća, podijelivši ih u dvije veće skupine: prvu čine *srednjovjekovni* rukopisi, njih šest koji potječu iz 14.-16. stoljeća, te deset *ukrajinskih* rukopisa iz 18. i 19. stoljeća.

U namjeri da pripremi suvremeno izdanje rukopisnog materijala, da prouči odnos slavenskih rukopisa međusobno i prema grčkome originalu, te da odredi mjesto i vrijeme nastanka prijevoda, autor je ovu studiju (koja je njegova doktorska disertacija) podijelio u tri glavna odsječka s nizom potpoglavlja. Knjigu otvaraju uvod i sažetak dosadašnjih istraživanja *Tomina evanđelja* u slavenskoj književnosti (13-26), a slijedi poglavlje o sačuvanim rukopisima ovoga novozavjetnog apokrifa (*The Manuscripts*, 27-35) u kojemu Rosén nabraja i ukratko opisuje srednjovjekovne ćirilske rukopise (bugarski, dva srpska i ruski) te hrvatskoglagoljski odlomak iz 15. stoljeća, kao i znatno mlađe ukrajinske zapise *Tomina evanđelja*. Kako grčki izvor slavenskoga *Tomina evanđelja* nije u potpunosti sačuvan, autor u analizi prijevoda konzultira i kritička izdanja latinskih, sirske i gruzijskih rukopisa.

Težište je ove monografije cjelovito kritičko izdanje slavenskoga teksta i njegova detaljna tekstološka obrada, te analiza prevoditeljske tehnike koju je moguće iščitati iz sačuvanoga materijala (poglavlja *The Text*, 39-97; *Textological Analysis*, 99-134; *When and Where was the Translation Made?*, 135-141). Kao temeljni tekst uzet je onaj iz bugarskoga zbornika iz sredine 14. stoljeća, a tamo gdje on ima lakune dopunjen je tekstom iz srpskoga trefologija iz 14. stoljeća. Varijante iz ostalih spomenika iscrpno su navedene u opširnom kritičkom aparatu.

U tekstološkoj analizi Rosén, na tragu rezultata istraživanja Biserke Grabar (objavljenih u SLOVU 18-19, str. 213-232), dosta pažnje posvećuje hrvatskoglagoljskom tekstu *Tomina evanđelja*. Iako opsegom malen fragment od samo jednoga lista, koji sadrži V., VI., VIa i dio VII. glave, on može poslužiti za bolju i potpuniju rekonstrukciju zajedničkog slavenskog prijevoda.

U poglavlju o datiranju i lociranju prvotnoga slavenskog prijevoda (141-163) i identificiranja "prevodilačke tehnike", autor uključuje i paleografske i jezične odrednice, ortografiju, gramatičke i leksičke osobitosti pojedinih rukopisa, iscrpno uspoređujući slavenske tekstove međusobno, te u odnosu na grčki i latinski tekst. Rezultati analize navode Roséna da uspostavi model koji

može poslužiti kao *stemma* za čitavu slavensku tradiciju *Tomina evanđelja* (133). U svezi s hrvatskoglagoljskim tekstom autor zaključuje kako on ima malo posebnih leksičkih varijanti, dodataka, ispuštanja i pogrešaka, te da ili vrlo dosljedno prati grčki materijal, ili sadrži bitno različit tekst. Za nas je od osobite važnosti to što autor potvrđuje mišljenje što ga je već 1969. iznijela Biserka Grabar, da je hrvatski tekst dobar reprezentant izvornoga slavenskog prijevoda.

Analizom postupaka u prevođenju, Thomas Rosén je objelodanio nove činjenice značajne za dataciju prvotnoga prijevoda i mjesto njegova nastanka. Specifičnom komparativnom metodom pokazao je da je izvorni prijevod nastao u posljednjoj četvrti 10. ili u prvoj četvrti 11. stoljeća na području Bugarske, te da je protograf bio pisan glagoljskim pismom.

Knjiga T. Roséna *The Slavonic Translation of the Apocryphal Infancy Gospel of Thomas* vrijedan je prilog poznavanju slavenskih tekstova *Tomina evanđelja* te njihovih filijacijskih odnosa.

MARIJA-ANA DÜRRIGL

DIE GROSSEN LESEMENÄEN DES METROPOLITEN MAKARIJ. USPENSKIJ SPISOK – ВЕЛИКИЕ МИНЕИ ЧЕТЫИ МИТРОПОЛИТА МАКАРИЯ. УСПЕНСКИЙ СПИСОК. Herausgegeben unter Mitarbeit von TH. DAIBER, Y. DAIBER, T. V. DIANOVA, F. KELLER, N. A. KOBJAK, L. M. KOSTJUCHINA, A. C. MINČEVA, A. I. PLIGUZOV, E. I. SEREBRIAKOVA, E. V. ŠUL'GINA, CH. VOSS, (za Band 2 i: H. WARKENTIN), E. WEIHER. Herausgeber: E. WEIHER (Slavisches Seminar der Universität Freiburg i. Br.), S. O. ŠMIDT (Archäographische Kommission der Russischen Akademie der Wissenschaften), A. I. ŠKURKO (Staatliches Historisches Museum Moskau). [*»Monumenta linguae slavicae dialecti veteris«, Fontes et dissertationes.* Herausgegeben unter der Leitung von ECKHARD WEIHER]. — Tom. XXXIX, Band 1 (1.–11. März / 1–11 марта): Weiher–Freiburg i. Br. 1997., CVII + 1–688; — Tom. XLI, Band 2 (12.–25. März / 12–25 марта): Weiher–Freiburg i. Br., 1998., XXII + 2 + 689–1250.

U suradnji Slavenskoga seminara Albert-Ludwigova sveučilišta u Freiburgu i ruskih znanstvenih institucija (Državni historijski muzej, Moskva, Arheografska komisija, Institut za rusku povijest i Ruska akademija znanosti) poduzet je grandiozan znanstveni poduhvat – izdavanje cjelokupnog *Velikog mineja za*